

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΔΕΡΑΙΟ ΤΗΣ "ΗΛΕΚΤΡΑΣ,"

Το ζήτημα της έρμηνείας της Τραγωδίας είναι στενά συνυφασμένο με το ζήτημα της κριτικής των παραστάσεών της. "Ένα μεγάλο μέρος της ανευθυνότητας και της ασυδοσίας που διέπει τη διαχείριση του 'Αρχαίου Δράματος, συντηρείται από την ανευθυνότητα και την ασυδοσία της αντίθετης κριτικής του. Το "Θέατρο", στην προσπάθειά του να θέσει τα ζητήματα του 'Αρχαίου Δράματος απ' όλες τις πλευρές — αρχίζοντας από τις μεγαλύτερες πληγές του — εγκαινιάζει και την 'Κριτική της Κριτικής' με έλεγχο της κριτικής των έφρευτων παραστάσεων της "Ηλέκτρας". 'Επειδή ο χώρος είναι πολύτιμος, περιοριζόμαστε σε μερικά μόνον παραδείγματα, χαρακτηριστικά, όμως, και για το ύφος και για το πνεύμα της κριτικής αυτής.

*

"ΑΥΓΗ" 24 ΙΟΥΝΙΟΥ 1961

Δραματικά... πλαίσια και φινάλε!

Ο κριτικός της "Αύγης", αφού δηλώνει ότι δεν "ένοχλήθηκε" ούτε άντελήφθη και το κοινόν της "πρώτης" να ένοχλείται από την αχαλίνωτη δράση των υποκριτών στην όρχήστρα, ανακεφαλαιώνει τις έντυπώσεις του στο συμπέρασμα ότι η παράσταση "σά σύνολο", έφτασε σε θετικό αποτέλεσμα. Είχε ένότητα ύφους και το δραματικό πλαίσιο (;) δονήθηκε από ανθρώπινες φωνές — ήταν ανθρώπινο, προσιτό..."

Το "θετικό" αυτό αποτέλεσμα της παράστασης "σά συνόλου", το εξασφάλισαν, κατά τον ίδιο κριτικό, διάφορες επί μέρους... άποτυχίες, που τις ανάδιάζει ο ίδιος:

1) "Ανεπαρκής προετοιμασία των τραγωδιών από το 'Εθνικό Θέατρο". 2) "Αστάθεια στην ανέλιξη των επεισοδίων, μία άβεβαιότητα που λές και άνεκοπτε εδώ κ' εκεί την όρμητική πορεία της τραγωδίας". 3) 'Αδικαιολόγητη άτονία του Χορού σε καίριες σκηνές. 4) Χαμηλό επίπεδο και διάλυση των "έρωταποκρίσεων" του Χορού "με (;) τους γόους και τους στεναγμούς της 'Ηλέκτρας". 5) "Άστοχη προσθήκη σαματοφυλακής στον Αίγισθο, που "κυριολεκτικά έξόντωσε, το φινάλε (1)". 6) "Αναπάντεχο ξεφύτρωμα δύο άόπλων για να παραλάβουν την ύδρια ("άδικαιολόγητη επινόηση"). 7) "Έλλειψη "πληρέστερης επεξεργασίας του ρόλου της 'Ηλέκτρας". 8) Μια "σκηνοθετική κατεύθυνση" που "θέλησε περισσότερο μία λυρική 'Ηλέκτρα, και δέ φώτισε έξ' ίσου τ ό δ ε υ τ ε ρ ο σ κ έ λ ο σ που συνθέτει τη μορφή της ήρωίδας — το τιτάνιο πάθος για εκδίκηση". 9) 'Υποτονισμός στην άπόδοση της Κλυταιμνήστρας. 10) 'Υπερπληθωρισμός του Παιδαγωγού. 11) 'Ο Αίγισθος πέφτει "θύμα", όχι του 'Ορέστη, αλλά "των άπρόσκλητων σωματοφυλάκων" του.

Αυτά, κατά τον κριτικό, δέν έμποδίζουν διάλογο να φθάσει, σά "σύνολο", ή παράσταση "σε θετικό αποτέλεσμα" και νάχει "ένότητα ύφους"! Φαίνεται πώς το σύνολο δέν άποτελείται από τά μέρη του και ή ένότητα του ύφους δέν έξαρτάται από τον σύνδεσμο των ίσοροπημένων στοιχείων του! "Άλλωστε, ό κριτικός δίνει ο ίδιος θαυμάσια δείγματα για το τί έννοει με τη λέξη ύφος: Μιλά για "δραματικό πλαίσιο", που μόνον αυτός έννοει τί σημαίνει: για "όρμητική πορεία" της τραγωδίας: για "έρωταποκρίσεις" του Χορού "με τους γόους και τους στεναγμούς της 'Ηλέκτρας". για "φινάλε" της Τραγωδίας: για μορφές ήρωιδων που άποτελούνται από δ υ ο σ κ έ λ η, και γι' άλλα παρόμοια...

Ο ίδιος, πάλι, θεωρεί προτερήματα της παράστασης τά ακόλουθα:

1. "Ότι οι ήθοιοι άφηναν την σκηνή κι' άλώνιζαν στην όρχήστρα, γιατί έτσι άλώνιζε στην όρχήστρα και ή 'Ηλέκτρα και οι

θεαταί "τή νιώθαμε πιό κοντά μας". 'Η πείρα των κηποθεάτρων δέν άφήνει τον κριτικό της "Αύγης" να ύποπτευθεί πώς ή άπόσταση φέρνει την ήρωίδα πολύ πιό κοντά μας παρά ή έγγύτητα: πώς οι χώροι του αρχαίου θεάτρου βρίσκονται σ' άπόλυτη άντιστοιχία με την μορφή της Τραγωδίας και πώς το έργο τέχνης σηκώνει κάθε έρμηνεία όταν έρμηνεύεται με συμφωνία και συνέπεια προς την ίδια τη φύση του κι όχι όπως καπνίζει στον καθένα. 'Ιδού και δεύτερο, κατά τον κριτικό, προτέρημα της παράστασης:

2. "Ότι περιορίζει τη ρυθμική έκφώνηση και χρησιμοποιεί το τραγούδι σ' ελάχιστα και άπαραίτητα (κατά τη γνώμη του σκηνοθέτη) σημεία. 'Ο κριτικός συλλαμβάνεται να μην έχει ιδέα για τη φύση και τη λειτουργία των Χορικών, τουλάχιστον περισσότερη απ' όση έχει ο σκηνοθέτης. Το όμαδικό τραγούδι — ή γνωστότερη μορφή τραγουδιού — δέν είναι είδος που άκμασε στην αρχαιότητα και στις μέρες μας έχει πεθάνει. Και ό,τι για τον δημιουργό του δράματος είναι τραγούδι, κανείς σήμερα δέν έχει δικαίωμα να το κάνει συνεκφώνηση (όμαδική άπαγγελία) ή κουβεντολόι. Πολύ λιγότερο, να τά θεωρήσει... προτερήματα για την παράσταση μιās τραγωδίας! 'Αλλ' ίδού και τρίτο, κατά τον κριτή, προτέρημα της παράστασης:

3. Το κράτημα στους υποκριτές του "εύρους" των τραγικών ήρώων, "άλλά σ' έναν τόνο οικείο, περισσότερο συναισθηματικό". Οί όροι αυτοί είναι άόριστοι και δείχνουν πώς ο κριτικός δέν έχει την καθαρότητα της ώριμης σκέψης. "Αν μπορεί να βοηθηθεί να ξεκαθαρίσει τις σκέψεις του, ως μάθει ότι, αν με τη συναισθηματικότητα έννοει το "παθητικό" ή γενικά το "άνθρώπινο περιεχόμενο", αυτά δέν λείπουν από το "εύρος" των τραγικών ήρώων, για να χρειάζεται να τους το δώσει ο σκηνοθέτης, και πώς το μόν "οικείο" καταστρέφει το εύρος τους, το δέ "συναισθηματικό", με κάθε άλλη έννοια, καταστρέφει το ήθος τους. 'Ιδού τέλος και τέταρτο, κατά τον κριτικό, προτέρημα της παράστασης:

4. Πρόκειται για όρισμένες επιδόσεις των πρωταγωνιστών (που και σ' αυτές ώστόσο δέν άναγνωρίζεται καμμιά πληρότητα). 'Ατυχώς, ο κριτικός άγνοει πώς και ό καλύτερος πρωταγωνιστής έξαρτάται από την διδασκαλία του σκηνοθέτη: πώς τόσα και τόσα κενά στην άλλη διδασκαλία έγγυώνται άνάλογα κενά και στη διδασκαλία των πιό προικισμένων πρωταγωνιστών και πώς μια αυτόνομη έπίδοση προϋποθέτει μεγάλη δημιουργική δύναμη που, αν ύπρχε, ή θα άποκατέστρεφε με τις άντινομίες που θα γεννούσε την παράσταση ή θα ένέπνευε τον προικισμένο καλλιτέχνη με αρκετό φρόνημα, ώστε να σεβαστεί την τέχνη του και να άποχωρήσει από μια χαλαίνουσα έρμηνεία. Στο έργο τέχνης δέν ύπάρχουν επί μέρους επιτυχίες. Κι' αν ύπάρξουν, είναι οι καταστρεπτικότεροι παράγοντες για το όλον.

*

"ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" 20 ΙΟΥΝΙΟΥ 1961

Και... άγγέλων άνάδοχος!

Ο κριτικός της "Καθημερινής" κάνει μια...έκπληκτική φιλολογική άποκάλυψη. 'Ανακάλυψε — και καταγράφει — το όνομα του 'Αγγέλου, που χρησιμοποιεί στον "Ιππόλυτο" του ο Εύριπίδης. Γράφει, λοιπόν στην κριτική της "Ηλέκτρας": 'Η περιγραφή του Σοφοκλή για τον δΐθεν σκοτωμό του 'Ορέστη "φέρνει στο νοϋ τη γνωστότατη και θαυμάσια επίσης, από τον Θραμαμένη, δήγηση του θανάτου του 'Ιππόλυτου, στο όμώνυμο έργο του Εύριπίδη!"

Βεβαίως, την άφήγηση του θανάτου του 'Ιππόλυτου, την κάνει ό... άγνωστου όνόματος "άγγελος". 'Ο Εύριπίδης, στα πρόσωπα του δράματός του, δέν άναφέρει κανέναν Θραμαμένη. Ούτε και

